Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

2026, Sayı 75, 141–157

Geliş tarihi: 02.10.2025
Kabul tarihi: 08.12.2025

https://doi.org/10.30794/pausbed.1756811

Dergi ana sayfası: https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed

Araştırma Makalesi

Atıf Bilgisi: Karakale, F. (2026). Çeviride sahte eşdeğerlik sorunu (ingilizce-rusça çeviri örneğinde). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 75, 141- 157. https://doi.org/10.30794/pausbed.1756811/https://izlik.org/JA42AD84EM

ÇEVİRİDE SAHTE EŞDEĞERLİK SORUNU (İNGİLİZCE-RUSÇA ÇEVİRİ ÖRNEĞİNDE)

Filiz KARAKALE[1]

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, filiz.karakale@deu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-1253-3667

Öz

Çeviride farklı dillerde yazılmış, neredeyse aynı görünen sözcüklerle sıklıkla karşılaşılmaktadır. İki veya daha fazla dil arasında yazım ve/veya telaffuz bakımından benzer ve çoğunlukla ortak bir kökene sahip olan bu sahte eşdeğerler, anlam bakımından tam olarak örtüşmedikleri için çeviride 'sahte', 'yalancı', 'hayali' arkadaşlar, dostlar gibi popüler ifadeler ile de adlandırılmaktadır. Aralarındaki biçimsel benzerlikten dolayı ilk bakışta tanıdık gelen bu sözcüklerin çevirisinde yapılan hatalar, anlamın çarpıtılmasına yol açabilmektedir. Özellikle dillerarası alıntıların sıklıkla karşılaşıldığı küresel dünyada, bu sorunun kapsamının ve özelliklerinin bilinmesi, çeviri ve sözlük çalışmalarında anlamın hedef dile doğru bir biçimde aktarılmasına yardımcı olacaktır. Bu çalışma, çevirideki sahte eşdeğerlikleri ayrıntılı biçimde ele alan, bunların çevirisinde bağlamın belirleyici rol oynadığı ve Karl Heinrich Gottlieb'in yaptığı sınıflandırmanın, sorunun özünü en kapsamlı biçimde yansıttığı sonucuna varılan bir araştırmadan oluşmaktadır. Çalışmada, konuyla ilgili literatür taramasından elde edilen ve en sık karşılaşılan İngilizce-Rusça sözcüklerden örnekler, Gottlieb'in sınıflandırmasına göre analiz edilerek birtakım çıkarımlar elde edilmiştir. Karşılaştırma kapsamına alınmamasına rağmen, örnek sözcüklerin Türkçe kullanımları da eklenmiş, böylelikle bununla ilgili yapılabilecek çalışmalar için bir zemin oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Dillerarasılık, Eşseslilik, Eşyazımlılık, Özdeşlik, Gottlieb.

THE PROBLEM OF FALSE EQUIVALENCE IN TRANSLATION (ON THE EXAMPLE OF ENGLISH-RUSSIAN TRANSLATION)

Abstract

In translation, it is common to come across words from different languages that look almost the same and are pronounced the same way. These false equivalences, that are similar in spelling and/or pronunciation between two or more languages and often derive from a common root, are also referred to by popular expressions such as "false/fake/imaginary friends, companions, etc. in translation." Despite formal similarities, these words can differ significantly in meaning, which may lead to mistranslations if not carefully considered. In today's interconnected world, where languages frequently borrow from one another, recognizing and understanding these discrepancies is crucial for producing accurate translations and for lexicographic work. This research offers a comprehensive analysis of false equivalences in translation, asserting that contextual factors are pivotal in determining their accurate rendering, and that Karl Heinrich Gottlieb's typology provides the most thorough and nuanced framework for understanding the phenomenon. In this study, commonly occurring English-Russian word pairs identified through a review of relevant literature were examined using Gottlieb's classification framework, leading to several key findings. Although not part of the primary comparative analysis, Turkish usages of the selected example words were also incorporated with the aim of establishing a conceptual basis for future research in this area.

Keywords: Interlingualism, Homonymy, Homography, Identity, Gottlieb.

Yayımlanan Makalenin Telif Hakkı, Cc By 4.0 Lisansı Kapsamında Yazara Aittir. Bu Lisansın Bir Kopyasını Görmek İçin Şu Adresi Ziyaret Ediniz: Http://Creativecommons.Org/Licenses/By/4.0/

1. GİRİŞ

İnsan-varlık ilişkisi değişkendir. Bu değişkenlik, gerçekleştiği yer ve zamanın insanlarının, varlığı sembolleştirmekte kullandıkları işaretler sistemine, yani dillerine de yansımakta ve tabii bu değişmeler, dillerin hem ses hem anlam yapılarında ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden dil çalışmalarında, belirli bir tarih, eş zamanlılık (synchronizm) ve belirli bir coğrafya, eş mekânlılık (same isoglos) ölçülerine başvurmak ihtiyacı doğmuştur. […] Dili konuşanlar arasındaki eş zamanlı ve eş mekânlı bu farklılıklar, daha sonraları ortaya çıkacak dil değişmelerinin başlangıç noktalarıdır (Karaağaç, 2005, ss. 67-68). Araştırmacı V. V. Akulenko, kökeni 19. yüzyıla dayanan ve başta Cenevre ve Prag okullarının dilbilimcileri arasında olmak üzere, Sovyet dilbiliminde, Fransa'da, ABD ve diğer ülkelerde 1930'lardan bu yana giderek yaygın hale gelen eş zamanlı (eşsüremli) karşılaştırmalı yöntemin, modern dilbilimde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Bu yöntem, dil yapılarındaki örtüşme ve farklılıkları, gelişimleri açısından değil, işleyiş yani eş zamanlılık açısından ele alarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra herhangi bir dil ailesine ve herhangi bir tarihsel döneme ait diller de karşılaştırılabilmektedir. […] Dil yapısının her düzeyi için ayrı ayrı gerçekleştirilen karşılaştırma, betimsel veya yapısal yönteme dayalı olabilir (Akulenko, 1969, s. 371). Ancak her durumda asıl amacı, genellikle çeviri sürecinde dil sistemlerinin dönüştürülme olanaklarını ortaya koymaktır […]. Ayrıca eşdeğer sözcüklerin ses yani telaffuz (veya yazılış) yanı ile metinsel boyutu arasındaki ilişki de dikkate alındığında, eş zamanlı diller arasında kısmi eş anlamlılık, eşseslilik ve paronim sınıflandırması ortaya çıkmaktadır (Zilberman, 1982, s.79). Buradan da anlaşılıyor ki "dillerdeki değişmeler, dillerin başlıca iki yapısı olan hem ses hem anlam yapılarında gerçekleşebilmektedir. Bu değişmelere bir de alıntı kelime ve yapıları eklemek gerekmektedir" (Karaağaç, 2005, ss. 67-69). Akulenko (1969, s. 372) çok önce bu ayrımı yapmış ve anlamları farklı fakat okunuş (ya da yazılış) olarak aynı sözcükleri, dillerarası homonimler (межъязыковые омонимы) ve biçimsel olarak tamamen aynı olmayan fakat aynıymış gibi çağrışımlara neden olan ve anlamları farklı olmasına rağmen birbirleriyle özdeşleştirilebilen dillerarası paronimler (межъязыковые паронимы) olarak sınıflandırmıştır. Ayrıca yazılış (biçimsel) olarak (özdeşleşme derecesinde) benzer olduğu kadar tam aksine farklı olan sözcükleri, dillerarası eş anlamlılar (межъязыковые синонимы) olarak belirlemiştir. Bu bağlamda, sözü edilen kavramların Rus dilinde kullanımıyla ilgili bir çerçeve çizmek yerinde olacaktır. Eş anlamlılar, anlam ve kullanım bakımından birbiriyle örtüşen (tamamen ya da kısmen) sözcükler olup çeviride eşdeğer olarak kabul edilebilir. Homonimler, okunuş ve yazılış bakımından oldukça benzer hatta aynı olup farklı anlamlara sahip olan, bundan dolayı çeviride eşdeğer olarak kabul edilme riski taşıyan sözcüklerdir. Bu gruba bir de paronimler eklenmektedir. Bunlar, biçimsel olarak tam benzemeyen ve anlam bakımından oldukça farklı olabilen fakat benzer çağrışımlara yol açtığı için aynı şekilde çeviride birbiriyle özdeşleştirilme riski taşıyan sözcüklerdir. Çeviride sahte eşdeğerler, daha çok homonim ve paronimlerde görülmektedir. N. Gvozdev (1965, s. 70, 71, 76), bu kavramları örneklerle ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Aynı ses yapısına sahip olan homonime örnek olarak verdiği *пила́* (pila) sözcüğü iki anlama gelmektedir: 1) Testere; 2) İçmek fiilinin (пить) geçmiş zaman dişil cinse göre çekimi. Her iki anlamda vurguların yerleri de aynıdır. Bir diğer örnek брак (brak) sözcüğüdür. Sözcük, bozuk, kusurlu ürün anlamına gelirken aynı zamanda evlilik sözcüğünün karşılığıdır. Yine aynı araştırmacı, anlamların karıştırılmasına neden olan homonimlerin, bazı yazarlarca o dile özgü bir kusur olarak görülmesi gerektiği savını hatırlatmaktadır. Bununla birlikte Rus dilinde 'homonimi' (*омонимия)* başlığı altında, farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır:

Yazılışları aynı fakat farklı yapılara ve biçimlere sahip 'omoform' (омоформы): Sayı olarak 'üç' anlamındaki *три* (tri) sözcüğü, aynı zamanda rendelemek, bastırarak ovmak vb. anlamlarına gelen (тереть) fiilinin emir kipi kipidir.

Eşyazımlı fakat vurgu farklılığından dolayı telaffuzları aynı olmayan 'omograf' (омографы): '*за́мок*' (zamok) kale anlamına gelirken '*замо́к*' (zamok) kilit demektir.

Yazılışları farklı fakat telaffuzları aynı olan 'omofon' (омофоны): '*род*' (rod) cins, soy demektir; '*рот*' (rot) ise ağız anlamına gelmektedir (Rozental ve Telenkova, 1985, ss. 158-159).

Gvozdev (1965, s. 71)'in yine omofona örnek olarak verdiği *бра́тца – браться kelimelerinden* ilki olan *братец,* erkek kardeş anlamına gelen *брат* sözcüğünün küçültme-şefkat belirten biçimi olup tamlayan durumunda çekimlenmiştir. *Бра́ться* ise almak anlamına gelen *брать* fiilinin edilgen biçimi olup aynı zamanda bir işe girişmek ya da ortaya çıkmak, belirmek anlamlarında kullanılmaktadır. Verilen örneklerden her ikisinin de telaffuzu oldukça benzer olup 'bıratsa' biçimindedir. Bir diğer örnek ise *стог* (saman balyası, yığını) – *сток* (akış, suyun, nehrin vb. akışı) sözcükleridir. Her ikisi de 'sıtok' biçiminde telaffuz edilmektedir. Omografa örnek olarak ise ilk olarak *каза́чки* sözcüğünü vermiştir. Sözcük, 'Kazak kadın' anlamında kullanılan *казачка* (kazaçka) sözcüğünün yalın çoğulu olup aynı zamanda tamlayan durumunda çekimlenmiş biçimidir. Yazılışı aynı olan *казачкú* ise Rus-Ukrayna halk dansı olan *казачок* (kazaçok) sözcüğünün yalın çoğuludur. Yazılışları aynı olduğu için vurgusunun belirtilmediği durumlarda yanlışlıkla aynı şekilde (kazaçki) telaffuz edilebilir. Nitekim yabancı dil olarak Rusça öğretimi için hazırlanan kitapların dışında, Rusça basılı dilde vurgu gösterilmemektedir. Vurgular dikkate alındığında ise *казачкú* (danslar) ve *каза́чки* (Kazak kadınlar/Kazak kadının) telaffuzları farklı olmaktadır. Rus dilinde vurgusuz heceler, ünlü kısalması, daralması dikkate alınarak daha hızlı okunmaktadır. Bir diğer örnek ise *мою* kelimesidir. Kelime, Rusçada yıkamak (*мыть*) fiilinin 1. tekil şahsa göre çekimlenmiş biçimi (*мóю*) olduğu gibi aynı zamanda benim anlamına gelen iyelik zamirinin (*мой*), belirtme durumundaki biçimidir (*мою́*). Yazılışları aynı fakat vurgularından dolayı telaffuzları farklıdır (*мóю*-moyu; *мою́*-mayu). Yazılışları benzer olmasından dolayı benzer telaffuzlara sahip fakat anlamları farklı olan paronimler ise araştırmacı Vişnyakova (1984, s. 29, 54)'nın belirttiği gibi çoğunlukla eş köklü sözcüklerdir ve hayatın her alanında sıklıkla karşılaşılmaktadır: *Вакансия* (vakansiya) – *вакация* (vakatsiya) sözcüklerinden ilki, boş kadro anlamına gelirken *вакация,* boş gün, tatil demektir. Yine aynı araştırmacıya göre paronimlerle ilgili hatalar, genellikle aşina olunmayan sözcüklerin kullanımında ortaya çıkmaktadır; bu durum kimi zaman anlamsızlıklara yol açabilmektedir. Örneğin adli süreç için *судебная процессия* (sudebnaya protsessiya) ifadesini kullanmak yanlış olacaktır. Buradaki *процессия,* geçit töreni anlamına gelmektedir. Bunun yerine, süreç anlamına gelen *процесс* (protsess) kullanılmalıdır (*судебный процесс*). Bu örnekleri arttırmak mümkündür: *Аспирант/аспират* (aspirant/aspirat) sözcüklerinden ilki, lisansüstü öğrencisi anlamına gelirken ikincisi, dilbilimde aspirasyonlu (soluklu) sesler için kullanılmaktadır. Bir diğer örnek *дипломатический/дипломатичный* (diplomatiçeskiy/diplomatiçnıy) sözcükleridir. İlk sözcük, diplomasi (devletin dış politika faaliyetleri) ve diplomatlarla ilgili anlamındadır (Türkçede de diplomasi olarak kullanılmaktadır). *Дипломатичный* (diplomatiçnıy) ise ince hesaplı, diplomatik, ustaca, politik davranan anlamındadır.

Bu sınıflandırmalar, zaman zaman Türkçede de karışıklığa sebep olan bir durum olup 'eşseslilik, eşadlılık ve eşyazımlılık' tanımları sıklıkla karıştırılmaktadır. Vardar (2002, s. 93-95)'a göre 'eşseslilik', bazı dillerde yazılışı ayrı, okunuşu aynı, 'eşyazımlılık' yazılışı aynı, söylenişi farklı sözcüklerdir. 'Eşadlılık' ise gösterileni ayrı, göstereni aynı sözcüklerdir. Korkmaz (1992, ss. 57-58), yazılış ve söylenişleri aynı, anlamları farklı olan sözcüklere 'eşsesli' demiştir. Bir diğer araştırmacı Aksan (2017, s. 92) ise 'homonimi terimini 'eşadlılık' olarak yorumlamış ve bir dilde birbirinden tamamen farklı iki ya da daha fazla kavramın, söyleniş veya yazılış bakımından aynı nitelikte göstergelere sahip olması biçiminde tanımlamıştır. 'Eşseslilik ve eşyazımlılık' terimlerini de 'eşadlılık'ın alt türleri olarak sınıflandırmıştır. Araştırmacı Tepeli (2006, s. 21) ise kapsayıcı terim olarak 'eşbiçimli' ifadesini kullanmıştır. Eşgösterenli teriminin de kapsayıcı olacağını hatırlatan Tepeli'ye göre kökenleri ve/veya anlamları ve/veya görevleri ayrı olan biçim birimlerinin/yapıların; yazılışları ve/veya söylenişlerinin bir olma durumuna 'eş biçimlilik' denmektedir. Bu bağlamda, bu terimlerin birbirinden farklı kavramlar olduğu ve dillerarası aktarımda bunlarla ilgili ortaya çıkan belirsizliğin, hataya neden olabileceği anlaşılmaktadır. Üstelik V. V. Akulenko (1969: 373)'nun da belirttiği gibi bu tür sahte eşdeğerler, sadece dili yeni öğrenmeye başlayan ve dile hâkimiyeti zayıf olan insanları yanıltmakla kalmamakta, aynı zamanda dile hâkim olduğunu düşünen insanları da hataya düşürebilmektedir. Bu hata, sözlü ifadelerde kimi zaman fark edilmeyebilir veya hoş görülebilirken yazılı ifadelerde aynı durum söz konusu değildir. A. N. Gvozdev (1965, s. 71)'in verdiği örnek bu durumu oldukça iyi açıklamaktadır: Washington Irving'in Rusçaya '*Полный джентльмен*' (İngilizce The Stout Gentleman, 1822) olarak çevrilen öyküsünün bu başlığı ilk etapta 'Tam bir beyefendi, mükemmel adam' biçiminde yanlış yorumlanabilir. Oysaki öykünün içeriğine

bakıldığında *'Şişman Beyefendi'* olduğu anlaşılacaktır (Rus dilinde *полный* sıfatı dolu, tam, tamamen gibi anlamların yanı sıra etine dolgun, şişman anlamına da gelmektedir). Bu durumla ilgili İngilizceden Türkçeye yapılan bir çeviri hatasını da hatırlatmak yerinde olacaktır. Shakespeare'in Hamlet oyununda geçen 'fat' sözcüğü Halide Edip Adıvar ve Yahya Turan'ın çevirisinde (1943) 'şişman' olarak verilmiştir:

"Hamleth şişman, nefesi kesiliyor

Buraya gel Hamleth, şu mendili al da terini sil."

(He's fat and scant of breath,

Here, Hamleth, take my nampkin, ruh thy brows).

Oysa bu sözcük, eskiden 'terlemek' anlamına da gelmektedir. Bu hata daha sonraki çevirilerde düzeltilmiştir. Orhan Burian çevirisinde (1946):

"*Terledi, hem soluğu tükendi. Bana bak, Hamlet, Mendilimi al da alnını sil*." (Demirezen, 1993: 222, 223). Sabahattin Eyüboğlu çevirisinde: "*Kan ter içinde, soluk soluğa Hamlet'im. Al şu mendilimi Hamlet, sil yüzünü*." (Shakespeare, 2008, s. 273).

Bütün bunlardan yola çıkarak sahte eşdeğerlik tanımına bakıldığında, bu ifadenin (Les faux amis) ilk olarak Fransız akademisyen ve sözlük bilimciler M. Kessler ve J. Derrokigny'in çalışmalarında ortaya çıktığı görülmektedir. 1928 yılında 'Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais' (Çevirmenin Sahte Dostları ve İngilizce Kelimelerin İhaneti) başlığıyla yayımlanan bu sözlükte, Fransızca-İngilizce ve İngilizce-Fransızca sahte eşdeğerler paralel olarak ele alınmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise bu konu üzerine araştırmalar yapılmış ve teorik temellere oturtulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmacıların önde gelenlerinden V. V. Akulenko (1969, s. 374), çevirideki bu sahte eşdeğerliğin, dillerin karşılıklı etkileşiminden dolayı ortaya çıktığını belirtmektedir. Bunun bazen tesadüfler sonucu olduğunu ve çıkış kaynağının, yakın akraba diller içinde temel kabul edilen dil olduğunu ifade etmektedir. '*Dilin Kelime Dağarcığının Uluslararasılaşması Sorunları*' adlı çalışmasında Akulenko (1972, s. 135), bu sahte eşdeğerlikler kategorisini sadece belirli bir dil çiftine yorarak bunlara 'dialeksem' demiştir. "Dialeksem (*dialexeme*, vasıtasıyla, aracılığıyla anlamındaki Yunanca 'dia' ve sözcük anlamına gelen 'lexis' kelimelerinden oluşmaktadır), yazılış olarak birbirine benzeyen iki dilin sözcükleri olup bu benzerlik, kültürler arasında iletişim hatalarına yol açabilmektedir. Diğer yandan ise bu sözcükler, anlam bakımından örtüştüklerinde, söz varlığının, uluslararasılaşmasını sağlamakta ve kültürler arası iletişimi kolaylaştırmaktadır" (Jukova vd., 2013, ss. 98, 144). Anlamları örtüşen uluslararası ya da diğer bir ifadeyle dillerarası sözcüklere örnek olarak *manager — менеджер, contrast — контраст, philosophy — философия, inflation — инфляция, television — телевидение* verilebilir. Bunlardan bazılarının yazılışları, okunuşları ve anlamlarının üçü birden örtüşmektedir. Akulenko (1972, s. 134)'ya göre dillerarası sözcüklerin çoğu, çeviride sahte eşdeğerleri oluşturmaktadır; fakat sadece bir dereceye kadar sahte olup belirli bir ölçüde de iki dillilerin gerçek yardımcılarıdır. Bu bağlamda interlinguistiğe ait uluslararasılık ve linguo-metodolojiye ait yalancı uluslararasılık kavramları arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmak için bir sözcüğün farklı özelliklerini ve anlamlarını, iletişimdeki rollerine göre belirlemek gereklidir.

Araştırmacı M. V. Krat (2023, s. 170), dilbilimci ve çeviri uzmanı Karl Heinrich Mavrikich Gottlieb'in, 1966 yılında yayımlanan "Almanca ve Rusçadaki Fransızca Kökenli Sözcüklerin Dillerarası Benzerlikleri" adlı eserinde, dillerarası analojiler/benzerlikler (междуязычные (межъязыковые) аналогизмы) terimini ortaya attığını ve bu sınıflandırma için şu üç ölçütü belirlediğini hatırlatmaktadır: Sözcüğün etimolojik bağlantısı, biçimsel ve anlamsal yapısı. Yine Gottlieb'e ait "Çevirmenin Sahte Dostları (Rusça-Almanca, Almanca-Rusça)" adlı sözlüğün Rusça ve Almancaya ayrılmış her iki bölümünde de önce sahte eşdeğerler verilmekte, ardından ise ayrı bir paragraf olarak her iki dilde tam eşdeğer olabilecek sözcükler gösterilmektedir. Bunlara gerçek (güvenilir) dostlar (истинные друзья) denilmektedir. Gottlieb bu sözcük grubunu, biçim ve içerik benzerliği nedeniyle yanlış çağrışımlara neden olabilen ve kaynak dildeki bilgilerin yanlış algılanmasına, çeviride içeriğin çarpıtılmasına ya da stilistik tonunun yanlış aktarılmasına, leksik uyumsuzluklara ve kelime kullanımında hatalara yol açabilen iki

(muhtemelen birkaç) dile ait sözcükler olarak sınıflandırmaktadır Gottlieb (1985: 10). Buradaki 'tanıdık', 'doğru', 'güvenilir' ifadelerine karşılık, çevirideki sahte eşdeğerlik sorununa daha fazla dikkat çekmek amacıyla, tanıdık izlenimini veren anlamındaki 'yanlış', 'yalancı', 'sahte' vb. sözcükler ile oluşturulan 'Çevirmenin Sahte Dostları', 'Çevirmenin Yalancı Arkadaşları' gibi popüler başlıklara da alanyazında rastlanabilmektedir. Buradan hareketle, çevirideki sahte eşdeğerler için farklı araştırmacıların benzer tanımlar yaptıklarını söylemek mümkündür. Örneğin D. Buncic bu kavramı, "gösterenleri benzer, gösterilenleri farklı olan farklı dillerdeki iki işaret (sözcük) olarak ele almaktadır" (aktaran Sudakova, 2009, s. Çast 1). R.A. Budagov (1971, s. 362), bu sözcüklerin çoğunlukla dillerarası eşsesliler olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Bir diğer araştırmacı A. D. Schweitzer, sahte benzerlikler; L. K. Latışev, benzer biçimde yalancı analoglar; A. A. Reformatskiy dillerarası eşsesliler; Gottlieb, dillerarası analojiler; V. V. Akulenko, dialeksemler; Ya. İ. Retsker, sözcüğün sahte uluslararası eşdeğerleri; L. I. Sidorova ve V. I. Thorik, yarı eşdeğerli uluslararası sözcükler; V.V. Dubiçinkiy, yalancı leksik paralellikler; A.I. Pahotin, çevirmenin hayali arkadaşları olarak adlandırmışlardır (aktaran Violina, 2016: 85). Bunların çoğunun ortak noktası benzer ifadeler içermesidir. Ancak bu araştırmacılardan Rus dilbilimci Ya. İ. Retsker (1974, s. 88), bir başka noktaya daha temas etmekte ve bunlara bir kavram daha eklemektedir. Tarihsel gelişim sürecinde, İngilizcenin (ve daha az ölçüde Fransızcanın) bazı sözdizimsel yapıları çift işlev kazanmıştır ve bu işlevler, çoğu zaman birbirine zıt, bir başka ifadeyle ikirciklidir. Bu nedenle Retsker, bu tür yapıları, ikircikli sözdizimsel yapılar (амбивалентные синтаксические конструкции) biçiminde tanımlamıştır. Buna göre ikircikli sözdizimsel yapıların anlamları, metne ve duruma göre açıklık kazanmakta olup buna rağmen o yapının hangi işlevde kullanıldığını belirlemek her zaman kolay olmamaktadır. Retsker'in bu ifadelerine dayanarak ikircikli sözdizimsel yapılar tanımı, Rusça açıklamalı çeviribilim sözlüklerinde de (Örneğin (Nelyubin, 2003, s. 18) yerini almıştır. Ancak bu tanım, çeviride sahte eşdeğerlik hatasının bir sözcükten değil daha çok ifadenin bütününün yanlış yorumlanmasından kaynaklandığına işaret etmektedir. İfadenin ya da metnin tamamının, sahte eşdeğerlerin doğru yorumlanmasındaki yeri ve önemi yadsınamaz; fakat sahte eşdeğerlik konusunu kapsamasına rağmen sadece bu sözcüklerin tanımı için kullanılması tartışmaya açıktır. Retsker, örneğin İngilizcede 'to be' (olmak fiili) + mastar kullanımının modal/non-modal anlamını ayırt ederken hataya düşülmesinin daha olası olduğunu ifade etmektedir: *He was the first to speak. Он должен был выступать первым* или *Он выступал первым* (*İlk konuşmayı o yapmalıydı* ya da *İlk konuşmayı o yaptı*). Retsker'e göre ikircikli yapılar, özellikle İngilizcenin tasarruf etme eğiliminden kaynaklanmaktadır ve bu durum, sözlü iletişime özgü olup konuşmacılar arasında kolayca düzeltilebilecek yanlışlara sebep olmaktadır. Esas zorluk, daha önce de belirtildiği gibi yazılı iletişimde yaşanmaktadır (Retsker, 1974, s. 88). Bu örnekten de anlaşılacağı gibi burada, çevirideki sahte eşdeğerlikten çok kaynak ve hedef diller arasındaki yapı farklılıklarının dikkate alınması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE YÖNTEMİ

Çevirideki sahte eşdeğerler hem sözlü hem yazılı dilde yanıltıcı olabilmektedir. Sözlü aktarımda bu durum, göz ardı edilebilirken yazılı dilde fark edilmemesi mümkün değildir ve çok daha tehlikelidir (Budagov, 1971, ss. 363-364). Çalışmada sadece bir kısmına değinilmiş olmasına rağmen, çeviride sahte eşdeğerlik sorunu pek çok Rus ve yabancı araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Araştırmacıların neredeyse hepsinin birleştiği ortak nokta, bunların dillerarası etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve çeviride ya da sözlük çalışmalarında anlamın çarpıtılmasına, üslup aktarımında hataya düşülmesine yol açabilecek önemli bir sorun olduğudur. Dillerarası etkileşimin daha fazla arttığı günümüz dünyasında, bu sorunun güncelliği tartışma götürmemektedir. Biçim ve içerik benzerliği nedeniyle yanlış çağrışımlara yol açabilen bu sözcüklerin, İngilizce-Rusça örneğinde gösterildiği gibi doğru analiz edilmesi, çeviride olası hataları en aza indirecek ve benzeri çalışmalar için farklı bir bakış açısı sunacaktır. Çalışmada temel veri toplama tekniği olarak doküman analizi kullanılmıştır. Çeşitli veri tabanları (ağırlıklı olarak Rusça) kullanılarak yapılan ön literatür taraması yardımıyla çalışmanın ana hatları oluşturulmuştur. Akademik düzeyde yazılmış özgün kaynaklardan alınan verilerin kodlanması ve yorumlanmasıyla, çalışmanın çıkarımlarına ulaşılmıştır:

> Alan yazında daha önce üretilmiş bilginin kullanılmasında bazı noktaların öne çıkması gereklidir. Araştırmacılar aşağıda yer verilen soruların cevapları doğrultusunda alan yazının sunduğu birikimden yararlanabilecektir. Bu birikim kuramsal bilgiyi ve araştırma verilerini kapsayacak, araştırmacılara hem birincil hem ikincil verilerle ışık tutacak ve rehberlik edecektir […]:
>
> 1. İncelenen, bilgisine ihtiyaç duyulan belirli bir konuda ne biliniyor? Şimdiye kadar neler çalışılmış ve yayınlanmış?
>
> 2. Bu alanda hangi kuramlar kullanılmış ve tartışılmış?
>
> 3. Hangi kavramlar kullanılmış ve tartışılmış?
>
> 4. Hangi kuramsal tartışmalar yapılmış?
>
> 5. Daha neler sorulabilir?
>
> 6. Henüz neler incelenmemiş?
>
> 7. Başka hangi boyutlar ortaya çıkarılabilir?
>
> Alan yazında konu ile ilgili araştırmaların bulguları, sundukları kaynaklar, kullandıkları farklı teknikler ve tartışma boyutları ile araştırmacıya çok önemli bir destek sunarlar (Kümbetoğlu, 2020, s. 21-22).

Araştırmacı metinleri birden fazla defa gözden geçirerek genel bir kanaate ulaşır ve eldeki veriye aşina olur. […] Araştırma konusuna bağlı olarak ilgisiz gördüğü verileri azaltır, verilerde etiketlendirmeler ve yapılandırmalar yapar. […] Nitel veri analizi sürecinin bir sonraki adımı, verilerden anlam belirleme, anlamlandırma veya anlam çıkarmaktır. Bu aşamada araştırmacı, veriyi inceleyerek ve ifade edilen fikirleri tanımlamaya çalışarak analize devam eder (Güçlü, 2021, s. 190). Niteliksel yöntemde verileri kodlama işlemi ile gerçekleştirilen aslında bir sınıflandırma işlemidir. Araştırmacı bu aşamada, kendi seçeceği işaretleyenlerle olduğu kadar verinin kendisinden çıkarsadığı işaretleyenleri de kullanabilir (Kümbetoğlu, 2020, s. 86). Bu çalışmada, elde edilen veriler, yapılan araştırmalarda en sık karşılaşılan İngilizce-Rusça sözcüklerden seçilen örnekler üzerinden kodlanmıştır. Örnek sözcüklerin biçim olarak tamamen benzer (tam yalancı eşdeğer) ve içerik olarak yakın olmasına, buna ek olarak Türkçe karşılıklarını da dâhil edebilmek için Türkçede de benzer biçimde kullanılıyor olmasına dikkat edilmiştir. Bunun için G. A. Krılov'un Rusça Etimoloji Sözlüğü, S. İ. Ojegov ve D. N. Uşakov'un Açıklamalı Rusça Sözlüğü, L. P. Krısin Yabancı Kelimeler Sözlüğü, Ö. Renkliyıldırım'ın Açıklamalı İngilizce Sözlüğü, V. K. Müller'in İngilizce-Rusça ve Rusça-İngilizce Sözlüğü başta olmak üzere pek çok basılı ve çevirim içi sözlükten faydalanılmıştır. Örnek sözcükler, Gottlieb'in belirlediği tiplere göre analiz edilerek, verilerin sınıflandırılması işlemine devam edilmiştir. Sahte eşdeğerlerin neden olduğu çeviri hatalarının önüne geçilmesinde, bağlamın belirleyici rolünün kanıtlandığı örneklerle birlikte araştırmanın sonucuna ulaşılmıştır.

3. İNGİLİZCE-RUSÇA SAHTE EŞDEĞERLİK

Uluslararası bir iletişim dili olan İngilizce, çeviride sahte eşdeğerlerin ortaya çıkması için verimli bir zemindir. Peki, bunlar nasıl ortaya çıkmaktadır? "Uluslararası bir sözcük, bir dile girdikten sonra tamamen farklı bir yoldan gelişmeye başlamakta ve başka dillerdeki benzerleriyle örtüşmeyen bir dizi anlam kazanabilmektedir. Kültürel farklılıklar da anlamlarının benzer olmasına rağmen bu sözcüklere farklı stilistik tonlar veya kullanım alanları sağlayabilmektedir" (Sudakova, 2009, s. Çast 1). Diğer yandan "dilin geçirdiği evrim esnasında, bir sözcüğün anlamı genişleyebilmekte ya da daralabilmektedir. Kimi zaman da bir dildeki bir sözcük eskimiş hale gelirken, bir başka dilde tam tersine aktif biçimde kullanılmaya devam etmektedir [İngilizce *manufacturing*: imalat, üretim; Rusça *мануфактура* (manufaktura:manifatura)]" (Yakhno, 2021). Başka bir dilden alıntı yapmanın en belirgin özelliklerinden biri, ödünç alınan sözcüğün artık o dilin etkisi altına girmesi ve anlamının o dile göre uyarlanabilmesidir. Bir sözcük, anlamı değiştirilmeden alınmış olmasına rağmen zamanla farklılaşabilmekte, anlamına yeni nüanslar eklenebilmekte ve artık geçtiği dildekinden farklı bir özelliğe bürünebilmektedir. Örneğin İngilizce *embarrassed* ve İspanyolca *embarazada* ortak bir köke sahiptir.

Parmaklıkla çevrelemek anlamına gelen bu sözcük İtalyanca *imbarrare* sözcüğünden gelen *imbarrazzare* ile ilgilidir. *Imbarrazzare* sözcüğünden ise Fransızca *embarrasser* doğmuş ve buradan da İspanyolcada engellemek anlamına gelen '*embarazar*'a dönüşmüştür. İngilizceye ise *embarrassed* olarak geçmiştir ve bu dilde nispeten daha eski olan orijinal anlamı (zor durumda olmak) korunmuş olup çoğunlukla üstü kapalı biçimde, maddi zorluklardan bahsederken kullanılmaktadır. İngilizcede en sık kullanılan anlamı ise tuhaf ve rahatsız hissetmektir. Sözcüğün orijinal anlamı (engellemek) İspanyolcada korunmuş fakat ek bir anlama (bir kadını hamile bırakmak) daha sahip olmuştur. İspanyolcada bu fiilden türetilen ve sadece 'hamile' anlamına gelen sıfat *embarazoso*, İngilizce *embarrassed* sıfatının karşılığı olarak kullanılmaktadır (Nicholls, 2006). Buradan yola çıkarak çalışmanı n giriş kısmında bahsedildiği gibi "sahte eşdeğerlikler, çevirmenin sahte/yalancı dostları, sahte benzerlikler, hayali paralellikler vb." adlandırmalar, heterojen bir özelliğe sahip olup bileşenlerinin doğru analiz edilmesi oldukça önemlidir. Dilbilim uzmanı Aksan da alıntı bir sözcüğün serüveniyle ilgili şunları dile getirmektedir:

Bir dil birliği yabancı dillerden gelen bir sözcükle karşılaştığı anda çeşitli dilbilimsel sorunlar belirir; değişik kavramlar söz konusu olur. Bunlardan ilki, sözcüğün çoğunlukla farklı bir ses dizgesine sahip kimselerce söylenir ve yazılır duruma gelmesi sonucu ortaya çıkan ses değişimleridir. İkincisi, yabancı sözcüklerin girdikleri dilde uğradıkları biçim ve anlam değişiklikleridir. Girdiği dile yerleşerek o dilin ses ve diğer kurallarına, eğilimlerine uyan sözcüklere yerleşmiş yabancı sözcükler, yabancılığını özellikle ses yönünden belli eden (Türkçedeki lokomotif, komünikasyon gibi) sözcükler ise yerleşmemiş yabancı sözcükler olarak adlandırılmaktadır (Aksan, 2015, s. 3. Cilt: 30*).*

"Yabancı öğelerin, girdikleri dillerde çok ilgi çekici gelişmeleri, bir bakıma serüvenleri vardır. Kimi zaman da bu sözcükler bir yabancı dile girip orada kullanıldıktan sonra tekrar yerli dile, bu kez değişip başkalaşarak dönerler" (Aksan, 2015, 3. Cilt: 31). Doğan'ın bu duruma verdiği örneklerden biri Fransızca kökenli olup bu dilde 'tutunuz' anlamına gelen '*tenez'* adlı oyundur. Sözcük İngilizceye '*tennis'* biçiminde yerleşmiş ve oradan, bu biçimiyle tekrar Fransızcaya geçmiştir. Bir diğer örnek, Türkçede bir zamanlar '*bey armudu*' (bazı sözlüklerde Mustafa Bey armudu) denilen turunçgillerden *citrus bergamia* bitkisi, İtalyanlarca İtalya'da bir kent olan Bergamo'ya yaklaştırılarak '*bergamotta'* biçimine dönüştürülmüştür. Bu dilden Fransızcaya '*bergamote'* olarak geçtikten sonra buradan da yeniden Türkçeye ancak bu kez '*bergamot'* olarak dönmüştür. Aksan, ilginç bir alışverişten daha söz etmektedir:

> Avrupa dillerinin hepsinde (Fr.tulipe, İng. tulip, İt. tulipa, Port. tulipa, Alm. tulpe) neredeyse aynı olan 'lale' sözcüğüdür. Bu sözcük, bugün Türkçede kullanılan 'tülbent' sözcüğünden gelmektedir. Türkçeden batı dillerine geçen tülbent sözcüğünün aslı ise Farsça 'dilbend'tir ('Dil', gönül anlamına gelmekte, 'bend' ise bağ, bağlayan, ilgi anlamlarına gelmektedir. Böylelikle 'dilbend' sözcüğü, gönlü bağlayan büyüleyen anlamına gelmektedir). Hollandalı A. G. Busbeck XVI. Yüzyıl ortalarında Edirne'de gördüğü, Zürihli C. Gesner'in ise Almanya'da gördüğü çiçeği 'tülbent lalesi' olarak adlandırmalarından sonra bütün Avrupa'ya bu şekilde yayılmıştır (Aksan, 2015, 3. Cilt: 31-32).

Aksan'ın verdiği bu örneklere sözcüğün Rusçası 'тюльпан' (tyulpan) da eklenebilir. Bir başka örnek olarak Japoncada geleneksel iç çamaşırı anlamındaki '*cuban*' sözcüğü verilebilir. "Sözcüğün kökeni, Arapça ve Türkçedeki '*cüppe*'dir. Japoncaya ise Portekizce aracılığıyla girmiştir" (Mişima, 2023: 96). Bir dile değişik kanallardan farklı biçimlerde giren sözcükler de bulunmaktadır. Aksan'ın (2015: 32) bununla ilgili verdiği örneklerden biri olan mobilya, Türkçeye İtalyancadan (*mibilia*), möble ise Fransızcadan (*meuble*) geçmiştir. Bir dilden çıkıp neredeyse bütün dillere yerleşen ve dolaşıcı sözcük denilen sözcüklere verdiği örneklerden biri ise şeker sözcüğüdür. Eski Hintçe '*sarkara*' (Prakritte sakkara) sözcüğü Farsçaya oradan da Türkçeye *şeker* biçiminde, Yunancaya '*sacharon'*, Latinceye '*saccharum'*, Rusçaya '*caxap'* (sahar) biçiminde geçmiştir (Aksan, 2015, 3. Cilt, s. 32).

Araştırmacı Karl Heinrich Gottlieb, çevirmeni hataya sürükleyebilecek sahte eşdeğerleri, bu sözcüklerin dillerarası tutarsızlıklarının niteliğine göre dört tipe ayırmaktadır:

1. İki dilde farklı nesneleri ve kavramları tanımlayan sözcükler. Örneğin Rusça '*блик*' (blik) sözcüğü, parlak bir ışık yansıması, parlama anlamına gelirken Almanca '*blick*' sözcüğü, bakış, görüş, ifade, bakış açısı anlamına gelmektedir.

2. Benzer nesneleri ve kavramları tanımlayan fakat aralarında anlam bakımından nüanslar bulunan sözcükler. Örneğin '*apmucm*' (artist) sözcüğü Rusçada, aktör, şarkıcı, müzisyen vb. anlamlara gelirken, Almancada (*artist*) sirk sanatçısı, sahne (*estrada*) ve varyete sanatçısı anlamlarında kullanılmaktadır. Bu sözcükler karşılaştırıldığında, ikincisinin anlamının daha dar olduğu, bu nedenle her zaman eş değer olarak kullanılamayacağı görülebilir.

3. Aynı anlama gelen fakat farklı üslup tonlarına sahip ya da sınırlı kullanımı olan sözcükler. Örneğin aynen, tam da, tamı tamına vb. anlamındaki '*аккурат*' (akkurat) sözcüğü, sadece Rusça gündelik konuşma dilinde kullanılırken, Almancada (*akkurat*) her hangi bir stilistik ton taşımayan nötr bir kullanıma sahiptir. Bu farklılığı, ≅ (yaklaşık benzerlik) işareti ile göstermek mümkündür.

4. İki dilde anlamları örtüşen fakat çeviride, sadece belirli ifadelerde, durumlarda eşdeğer olabilen sözcükler. Örneğin '*armatur*' sözcüğü Almancada, çeşitli makinelerde, cihazlarda ve elektrik tesisatlarında düzenleme, ölçme ve kilitleme işlemleri için ya da montaj işlerinde kullanılan aparat anlamına gelmektedir ve bu anlamıyla Rusça '*арматура*' (armatura) sözcüğüyle her zaman eşdeğer olmamaktadır (Gottlieb, 1985, ss. 10-11). Bu sözcük Rusçada, Almancadaki gibi ayarlama, ölçme, kilitleme düzeneği anlamına geldiği gibi betonarme yapıların, inşaatların demir tabanları için de kullanılmaktadır.

Bir diğer araştırmacı R. A. Budagov ise sahte eşdeğerlerin hem pratik hem teorik bir sorun olduğunu ve bu sorunun farklı açılardan ve farklı materyaller üzerinden ele alınabileceğini vurgulamaktadır. Bu materyaller ise sorunu çok yönlü hale getirmektedir. Akraba olmayan diller arasındaki uyuşmazlıklar farklı bir konuyken, akraba diller arasındaki uyuşmazlıklarda bambaşka bir durum ortaya çıkmaktadır. Üstelik yakın akraba dillerdeki durum, uzak akraba dillerdekinden biraz daha farklıdır. Araştırmacı, yakın akraba diller arasındaki sahte eşdeğerliğin uyumsuzluk türlerini aşağıdaki gibi belirlemiştir:

1. Daha kapsamlı ve daha sınırlı anlam: Fransızca '*idiome*', öncelikle 'dilin özelliği' anlamına gelirken, İspanyolca '*idioma*' daha çok 'dil' anlamında kullanılmakta olup ikinci anlamı dilin özelliğidir. Örneğin İspanyolca "*et profesor de idiomas*" genellikle Fransızca "*le processeur de langues*" (dil hocası) anlamına gelmektedir. Rusça '*идиома'* (idioma), günümüzde genel anlamdan yoksun, sadece bir terim olarak kullanılmaktadır. İngilizcede ise *idiom*, hem genel anlamda (dil) hem özel anlamda (deyim) olarak kullanılmaktadır.

2. Genel ve özel anlam: Örneğin İspanyolca 'yiyecek' anlamına gelen '*vianda*' genel anlamlı bir sözcükken, Fransızcada '*viande*', bir yiyecek türü olarak et anlamında kullanılmaktadır. Bir diğer örnek, Romence '*pasare*' (kuş), İtalyanca '*passero'* (serçe) sözcükleridir.

3. Tek anlamlılık ve çok anlamlılık: Rusça '*галантный'* (galantnıy) sıfatı tek anlamlı olup özellikle kadınlar için 'son derece kibar' anlamında kullanılmaktadır. İngilizce '*gallant*' ise çok anlamlıdır ve yiğit, cesur ve güzel, göz alıcı (manzara vb.) anlamlarında kullanılmaktadır.

4. Stilistik bakımından eşdeğer olmama durumu: Aynı sözcük farklı dillerde farklı üslup özelliklerine sahip olabilir. Örneğin Latince '*amare*' (sevmek) fiili, Roman dillerinde yerini korumuştur fakat farklı biçemsel işlevlere sahiptir. Fransızca '*aimer*', her sitilde kullanılırken, İspanyolcada (*amar*), sadece yüksek üslupta kullanılmaktadır.

5. Anlam arkaikliği: Örneğin günümüz Rusçasında '*фельетон'* (felyeton), güncel bir konu hakkında yazılan ve gerçek hayattaki birtakım olayları alaycı bir biçimde ele alan makaledir. Fransızca '*feuilleton*' ise gazetede yayınlanan 'arkası yarın romanı'ndan bir bölüm biçiminde tamamen farklı bir anlama sahiptir. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi bu sözcük, Fransızca ve Rusçada eskiden benzer anlamlara sahipken artık eşdeğer değildir:

"1879 yılında İ. S. Turgenyev, P. V. Annenkov'a şunları yazmıştır: Muhtemelen Zola'nın 'Nana' adlı felyetonlarını okumuşsunuzdur."

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, arkaik anlamın da arkaiklik derecesine göre kendi içinde ayrılabileceğidir.

6. Serbest anlam ve sabit anlam: Çok anlamlı İtalyanca '*riscossa*' (yardım) sözcüğü, normalde Fransızca '*rescousse*' sözcüğü ile anlam olarak örtüşüyor gibi görünmektedir. Oysa İtalyanca '*riscossa*' sözcüğünün kullanımında bir kısıtlama yokken Fransızcası sadece '*à la rescousse*' (yardıma) biçiminde kullanılabilmektedir.

7. Terim olan ve olmayan: Rusça '*бензин'* (benzin) sözcüğünün Fransızcası, temel anlamı 'esas, öz' ve diğer anlamı 'yakıt' olan çok anlamlı '*essence*' (Rusça '*эссенция*' ise uçucu yağ demektir) sözcüğüdür. Rusçada 'benzin' (бензин) bir terim durumundayken, Fransızcada kullanılan 'essence' bir terim değildir. Rusçada bir de renksiz yanıcı sıvı anlamında '*бензол*' (benzol) sözcüğü bulunmaktadır fakat benzin için kullanılmamaktadır.

8. Sözcük ve sözcük öbekleri: Örneğin kuyruklu piyano anlamındaki Rusça '*рояль*' (royal) sözcüğünün Fransızca karşılığı, tek bir kelimeden ibaret olmayıp bire bir çevirisiyle kuyruğu olan, kuyruklu piyano (piano a queue) biçiminde bir sözcük öbeğinden oluşmaktadır (Budagov, 1971, ss. 364-367).

Araştırmacının da belirttiği gibi sıralanan her bir maddenin kendi içinde alt sınıflandırmalara ayrılabileceği, buna göre bu maddelerin artabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı konunun üzerinde duran Rus araştırmacılardan M. İ. Violina ise sahte eşdeğerlik tiplerini belirleyen dilbilimsel ve metodolojik kriterleri şöyle sıralamaktadır:

> 1. Biçimsel: Kökler benzer fakat yardımcı morfemler uyumsuzdur / Yazılışları farklı fakat okunuşları benzerdir / Yazılışları aynı fakat telaffuzları farklıdır.
>
> 2. Semantik: İki dildeki anlamların hiç örtüşmemesi ya da kısmen örtüşmesidir.
>
> 3. Bağlamsal: Bazı metinlerde ve sözcük öbeklerinde anlamların tutarsızlığı durumudur.
>
> 4. Biçemsel: Anlamlar benzer fakat stilistik tonlar farklıdır.
>
> 5. Etnografik veya Tarihsel: Başka dilden alınan sözcüğün anlamının değişmesinden ötürü oluşan anlamsal tutarsızlıktır (Violina, 2016, s. 86).

Bu çalışmada sadece birkaç araştırmacıdan örnek verilen bu sınıflandırmalara bakarak dahi bu konuyla ilgili karşılaşılan en temel sorunlardan birinin, tek ve net bir kavramın veya sınıflandırmanın bulunmaması olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik bu tür sözcükleri, dillerarası etimolojik bağlantısı yönünden ele alıp bu sınıflandırmalara etimolojik faktörleri de eklemek mümkündür. Bununla birlikte, genellikle dilbilimsel ve metodolojik kriterler temelinde ele alınarak bir tipoloji oluşturulduğu görülmektedir. Araştırmacıların buluştuğu ortak nokta ise bağlamın, sahte eşdeğerliğin yol açtığı hatalardan kaçınmada belirleyici bir rol oynadığıdır. Çeviride metni bir bütün olarak ele almak ve yorumlamak gereklidir. Örneğin araştırmacılar L. N. Seliverstova ve İ. M. Seliverstov, sahte eşdeğerliğin ortaya çıkışının metne göre değişimini ölçen bir araştırma yapmıştır. Rusya'da yabancı dil olarak İngilizce ve Almanca öğrenen Rus üniversite öğrencilerine aynı beş sözcük (academics, ıntelligent, virtuous, ıntelligence, concurrent) verilerek önce metinsiz daha sonra metinli çeviri yaptırılmıştır. İngilizce çeviri, Belgorod Ulusal Araştırma Üniversitesinden B1+- B2 seviyesindeki İngilizce sınıfına uygulanmıştır. Almanca çeviri ise Güney Federal Üniversitesinden A2 yeterlilik seviyesindeki öğrencilere yaptırılmıştır. Metinle yapılan çevirilerde doğruluk oranı %20'den %54'e çıkarken metinsiz çevirilerde %48'den %20'ye olmak üzere doğruluk oranı, tam tersi yönde bir azalma göstermiştir (Seliverstova ve Seliverstov 2022: 87-91). Yapılan bu araştırma ile sahte eşdeğerlik hatasını en aza indirmede, bağlamın önemi bir kez daha hatırlatılmıştır. Bir diğer örnek ise araştırmacılar T.V. Yakhno ve N. A. Kosaçeva'nın bununla ilgili yaptıkları ankettir. İrkutsk Devlet Üniversitesi'nin teknik alanında okuyan 1. ve 2. sınıflardan oluşan 65 öğrenciye uyguladıkları ankette, bilim ve teknikle ilgili en yaygın

olan 20 sözcük, önce metinsiz olarak sorulmuş, sonra ise bir metinle birlikte verilmiştir. Buna göre metinle birlikte verilen cevapların doğruluk oranı, öncekinden yüksek çıkmıştır (Yakhno ve Kosacheva, 2021). Çeviride bağlamın önemi üzerinde duran araştırmacılardan biri olan Retsker'e göre çok anlamlı sözcüklerin çevirileriyle ilgili örneklere bakıldığında, bunların eşdeğerlerinin nispeten bağımsız olduğu, aynı zamanda metne de bağlı olduğu görülmektedir. Başka bir dilde tek bir karşılığı olan sözcükler yani eşdeğerler, çoğunlukla bir tür katalizör görevi görerek tüm ifadenin bir bütün olarak algılanmasını hızlandırmaktadır. Dolayısıyla, bu sözcüklerin bağlam üzerindeki etkisi, bağlamın onlara olan etkisinden daha fazladır. Çok anlamlı bir sözcüğün anlamını ortaya çıkaran çoğu zaman bağlamdır:

He has already raised practically all he could upon the expectations from his father.

Burada *raised* fiilinin anlamı, ancak cümlenin bütününe bakarak anlaşılabilmektedir:

Он уже занял столько, сколько смог, под наследство, которое рассчитывает получить после смерти отца.

(O, babasının ölümünden sonra elde etmeyi umduğu mirasın alabildiği kadarını aldı.) (Retsker, 1982: 20-21).

3.1. İngilizce-Rusça Sahte Eşdeğerlik Örnekleri

İngilizceden Rusçaya geçen fakat kaynak dildeki anlamına sadık kalmayan sözcüklerden olan '*actual*' gerçek, hakiki, asıl anlamlarına gelmektedir (Renkliyıldırım, 1995, s.11):

The actual number of older people who die from Alzheimer's may be much higher than what is officially recorded (Alzheimer's Disease and Dementia, 2024: About Alzheimer's | Alzheimer's Disease and Dementia | CDC).

(Alzheimer hastalığından ölen yaşlıların gerçek sayısı, resmi kayıtlarda belirtilenden çok daha yüksek olabilir). Bu anlamda Rusça karşılığı olarak '*актуальный' (aktualnıy)* değil, *фактически (faktiçeski), существующий (suşestvuyuşçiy), действительный (deystvitelnıy), подлинный (podlinnıy)* (Müller, 2013: 21) kullanılabilir. Buna karşın '*актуальный'* sözcüğü S. İ. Ojegov'un sözlüğünde (1986, s. 22), şu anda veya belirli bir bağlamda var olan, önemli ve gerçek olan biçiminde iki anlamda verilmiştir. D. N. Uşakov (1935, s. 24)'un sözlüğünde de benzer biçimde gerçekte var olan, olmuş olan ve şu anda güncel ve önemli olan anlamlarında verilmektedir. Bütün bu açıklamalara rağmen sözcük, Rusçada daha çok '*güncel olan'* anlamında kullanılmaktadır:

Новости сегодня: самые актуальные новости России и мира (Rambler/novosti, 2025).

(Günün haberleri: Rusya ve dünyadan en güncel haberler).

Актуальный курс уточняйте у сотрудника офиса (SberBank, 2025).

(Güncel kurları ofis yetkilisinden öğreniniz).

Выбираем трендовые шорты сезона: актуальные модели для всех возрастов; Какой маникюр будет в тренде в 2025 году, актуальные оттенки, самая модная форма ногтей и какие дизайны популярны (PRO BEAUTY SPACE, 2025).

(Sezonun trend şortlarını seçiyoruz: her yaş için yeni modeller; 2025 yılında hangi manikür trend olacak, güncel renkler, en moda tırnaklar ve tasarımlar hangileri olacak)

P. Ya. Çyornıh (1999, Tom I: 35)'ın sözlüğüne göre de Rusça '*актуальный*', günümüze uygun, güncel anlamıyla verilmiştir. Sözlüğe göre ilk kaynak olarak Latince felsefe dilinde '*actualis'* (деятельный: yapan, gerçekleştiren, aktif) geçmektedir. Bu sözcük de yine Latince '*actus*'tan türemiştir: '*Actus'* sözcüğü, привожу в движение, действую (harekete geçiyorum, gerçekleştiriyorum) anlamlarına gelen Latince '*ago*'dan türeyen geçmiş zaman priçastiyedir (sıfat fiil). Fransızcada '*actuel'*, Almancada '*aktuell'*, İngilizcede ise '*actual'* biçiminde olan sözcük, Rusya'da Batı Avrupa ile paralel bir biçimde ortaya çıkmış olup 1840'lı yıllardan itibaren duyulmaya başlanmıştır. Rusça yabancı kelimeler sözlüklerinde 1911 yılından itibaren, Rusça açıklamalı sözlüklerde ise ilk kez Uşakov'un sözlüğü olmak

üzere 1935 yılında geçmeye başlamıştır. Ukrayna'da ise çok daha erken bir dönemde, XVIII. yüzyılda görülmüştür (Timçenko, IS, 15: '*Актуальный'* Polonya dilindeki '*aktualny'* sözcüğünden türeyip *чинный, фактичный, правдивый*: ağır başlı, düzene uyan, iş odaklı, gerçeğe uygun anlamlarına gelmektedir). Buradan da anlaşılabileceği gibi dillerarası biçimsel ortaklığa sahip bir sözcüğün alındığı dil, anlamının belirlenmesinde oldukça etkili faktörlerden biridir. Türk Dil Kurumuna göre ise Türkçeye Fransızcadan (*actuel*) geçtiği bilinen ve aktüel biçiminde kullanılan sözcük 'güncel' anlamında kullanılmaktadır:

> Aziz Nesin'den sonra bu alanda gittikçe genişleyen bir üne ulaşan Rıfat Ilgaz, ondan biraz farklı olarak gündelik olayların aktüel parlaklığına bağlanan, bu yüzden de çabuk eskiyen mizah unsurlarından uzak kalmaya çalışıyor. Asım Bezirci. (TDK).

Sözcüğün ikinci anlamı ise edimsel (felsefe), edim niteliğinde olan, gerçek olarak var olan; fiilî, aktüel, gizli ve tasarımlı karşıtı biçiminde verilmektedir: *Bir mermer kütlesinde bir heykel ancak tasarılı olarak vardır, o mermer işlendikçe heykel edimsel bir varlık kazanır* (TDK).

İngilizcede '*biscuit' (bisküvi), gevrek ve genellikle tatlı küçük, yassı kek için kullanılmaktadır:*

"Bisküvi ister misiniz? Çikolatalı bisküvi alın." (A biscuit is a small, flat cake that is crisp and usually sweet. Do you want a biscuit?; Have a chocolate biscuit?) (Renkliyıldırım, 1995, s. 92). Rusçaya Fransızcadan (*biscuit*) geçen '*бисквит'* (biskvit) ise çırpılmış, yumurta, un, şeker vb. ile yapılan bir tür kurabiyedir (Müller, 2013, s. 104).

Кто хочет хорошего кафе, водки и бисквитов? (Муж ревнивой, ИКИ, 1734 г., 243).

(Kim iyi bir kahve, votka ve bisküvi ister?)

Latincede 'bis coctus' (iki kez pişirilmiş) anlamına gelen sözcüğün Rusçadaki ilk biçimi, 'бишкот' (bişkot), 'бискот' (biskot) (İtalyanca 'biscotta'dan) olup bu kullanımı yaygınlık kazanmamıştır. (Çyornıh, 1999, Tom I: 91).

Bununla ilgili olarak, Karaağaç (2005, s. 101)'ın, kitabında Einar Haugen (1950)'in görüşleriyle birleştirerek temas ettiği bir noktayı hatırlatmakta fayda vardır: Alıntılar, genellikle verici dildeki (model/lending/donor/source language) ses ve anlam yapılarıyla değil, alıcı dilin (recipient/borrowing language) ses yapısıyla ve alıcı dilin anlam dünyasının ihtiyaçlarına göre yapılır; dolayısıyla ses ve anlamca alındıkları yeni ortamlara uygun hale getirilirler. Buradan hareketle Rusçada, İngilizcedeki '*biscuit' gibi gevrek, sert olanlar için 'печенье'* (peçenye) kullanıldığı için '*бисквит'* sözcüğünün, erek dilin ihtiyacına uydurularak daha hafif ve yumuşak formda olanlar için kullanıldığını söylemek mümkündür. Sözcük Türkçeye Fransızcadan (biscuit) geçmiştir. "Un, süt, şeker veya tuzla yapılan ince, gevrek bir tür kuru pastadır" (TDK).

İngilizce 'compositor' sözcüğünün karşılığı Rusça *'композитор'* değildir. '*Compositor'* İngilizcede dizgi (наборщик) anlamına gelirken Rusçada '*besteci'* anlamına gelmektedir. Besteci sözcüğünün İngilizcedeki karşılığı ise '*composer' sözcüğüdür.* P. Ya. Çyornıh (1999, Tom I, s. 420)'ın sözlüğüne göre Rusçada 1804 yılından itibaren görülmeye başlayan sözcük Fransızcada XVI. Yüzyılın ortalarından itibaren müzikal anlamda '*compositeur'* (composer - составлять, сочинять, компонировать) olarak kullanılmıştır. İlk kaynağı Latince 'compositor' - сочинитель, составитель, устроитель (besteci, derleyici, düzenleyici) olan sözcük İspanyolcada '*compositor*', İtalyancada '*compositore'* biçiminde kullanılmaktadır. Rusçaya da Latinceden geçmiş olması olasıdır. G. A. Krılov (2005, s. 190)'un sözlüğüne göre de sözcük Rusçaya Polonya (Leh) dilinden geçmiştir. Bu dilde '*kompozytor*' biçiminde kullanılan sözcük de Latince '*componere'* (bestelemek) fiilinden türeyen '*compositor*' (besteci) sözcüğünden gelmektedir. Türkçede, Fransızca '*compositeur*' sözcüğünden yola çıkarak '*kompozitör'* olarak kullanılmaktadır: besteci (isim, müzik, Fransızca compositeur):

"Kompozitöre de koreografi yazdırması beklenebilirdi ama yazdırmadı." - Haldun Taner (TDK).

İngilizcede veri, bilgi, done (Renkliyıldırım, 1995, s. 349) anlamında kullanılan '*data*' sözcüğünün Rusça karşılığı, tarih anlamına gelen *'дата'* (data) değil, *'данные'* (dannıye*)* (Müller, 2013, s. 228)

sözcüğüdür. Rusça '*дата*' (data), gün, ay, yıl olarak tam tarihi ifade etmekte olup fiil hali '*датировать*' (datirovat)'tir. P. Ya. Çyornıh (1999, Tom I: 232)'a göre Rusçadaki ilk kullanımının '*datum*' biçiminde olduğu, daha sonra ise (1890'lı yıllardan itibaren) '*data*' olarak kullanılmaya devam edildiği bilinmektedir. İlk kaynağı ise Orta çağ Latincesinde '*data*' (çoğul kullanımdır) sözcüğü olup cümlenin ilk kelimeleri anlamına gelmektedir. Burada kastedilen, verilen harfler, yazı, doküman, belge, kararname, veri vb. evraklardır. Aynı şekilde Latince '*datum*', verilen şey, fiil hali '*datus*' ise vermek (Rusça 'давать') anlamına gelmektedir. Fransızcadan İngilizceye geçen (XIII. – XIV. Yy) '*date*' ve Rusçaya '*data*' olarak geçen sözcük ise tarih anlamında kullanılmıştır. Fransızcadan geçen *data* sözcüğü Türkçede veri anlamında kullanılmaktadır:

> "Eğer datalar öyle değil de şöyle olsaydı İkinci Köprü o zaman yapılabiliyor olurdu bu yerde." Turgut Cansever (TDK).

İngilizce '*fabric*' sözcüğü '*fabrika*' değil, 'kumaş', 'materyal' ve 'yapı' anlamına gelmektedir (Müller, 2013, s. 323). Rusçada kullanılan '*фабрика*' (fabrika), üretim yapılan yer, fabrika demektir (Ojegov, 1986: 736). Bu anlamda İngilizce karşılığı '*factory*' sözcüğüdür (Müller, 2013, s. 324). Sözcüğün anlamla uyuşmaması veya anlamı bozması durumunda, örneğin, "*Satıcı kumaşı alıcıya teslim etti*" (The seller delivered the fabric to the buyer слово fabric) cümlesinde, kumaş sözcüğü çevirmene '*fabrika*' gibi gelebilir ancak bu, cümlenin mantığıyla çelişir; çünkü bir fabrika kimseye teslim edilemez. Doğru çeviri "*Satıcı kumaşı alıcıya teslim etti*" (Продавец доставил ткань покупателю) biçiminde olmalıdır. (Seliverstova ve Seliverstov 2022, s. 88). Rusçada kumaş için ise '*ткань*' (tkan) sözcüğü kullanılmaktadır. G. A. Krılov'un sözlüğünde bu sözcükle ilgili şu ifadeler yer almaktadır: *"Bizim Batı Slav'ı komşumuz Polonya, pek çok Batı Avrupa sözcüğünün ve kavramının Rusya'ya geçmesine aracılık etmiştir. Latince fabrica (мастерская: atölye) sözcüğü, Avrupa'yı dolaşarak XVIII. Yy. da Polonya vasıtasıyla bize ulaşmıştır* (Krılov, 2005, s. 398). P. Ya. Çyornıh'a göre ise *'fabrika'* sözcüğünün, Fransızcası '*fabrique*', İtalyancası '*fabbrica*' ya da '*fabbricante*', İspanyolcası '*fabrica*' biçimindedir. Fransızcadan geçen Almancası '*fabrik*', Hollanda dilinde '*fabriek*' vb. olup Rusçaya hangi Avrupa dilinden geçtiğini söylemek zordur. İlk kaynağı Latince '*fabrica*' olup sanat, zanaat, el sanatları, ustalık, üretim, imalat, yapı gibi anlamlara gelmektedir. Bunun sebebi ise bu sözcüğün usta anlamına gelen '*фабер*' (faber) sözcüğünden türemiş olmasıdır. Fransızca '*fabriqne*' sözcüğü, ilk başta '*fabriquer*'den (Latince. fabricare - üretmek, inşa etmek, oluşturmak) türeyen bir fiilimsidir ve imalat, üretim (XIV. Yy. ve sonrasında) anlamına gelmektedir (fabrication sözcüğü XV. Yüzyılda ortaya çıkmıştır). Rusçada 'fabrika' sözcüğünün kullanımı XVIII. yüzyılın başlarından itibarendir. Çyornıh bununla ilgili bir kanıtı da örnek olarak sunmaktadır: Kurakik arşivi, I, 117, 1705: видеть ... фабрики архитектуры новой (buradaki anlamı çok net değildir fakat anlaşıldığı kadarıyla сооружение, творение, создание – inşaat, yaratma, oluşturma anlamlarındadır. Sonraki yıllarda artık anlamı daha net olan '*фабриковать*' (fabrikovat) (üretmek) fiiline rastlanmaktadır. Araştırmacı Smirnov ise sözcüğün günümüzdeki anlamına daha yakın bir kullanım örneğini vermektedir. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğine doğru 'fabrikatör' anlamındaki '*фабрикант*' (fabrikant) sözcüğü ve bir süre sonra da sözcüğün sıfat hali olan ve fabrikada üretilmiş anlamına gelen '*фабричный*' (fabriçnıy) ve ilerleyen zamanlarda diğer biçimleri ortaya çıkmıştır (Çyornıh, 1999, Tom II, ss. 298-299). Türkçede ise Türk Dil Kurumu sözlüğünde açıklandığı biçimiyle İtalyanca '*fabbrica*' sözcüğünden gelmekte olup işlenmemiş veya yarı işlenmiş maddelerin makine, araç vb. ile işlenerek tüketime hazır duruma getirildiği sanayi kuruluşudur. Tıpkı Rusçada olduğu gibi üretimevi, üretimlik anlamında kullanılmaktadır.

'Intelligent', İngilizcede akıllı, mantıklı, çabuk kavrayan, zeki (Müller, 2013, s. 457) anlamlarına gelirken, aynı sözcük Rusçada '*интеллигент*' (intelligent), eğitimli, kültürlü, görgülü kişiler için kullanılmaktadır: *Derin bir donanıma (iç kültüre) ve bağımsız düşünceye sahip kimse* (Krısin, 2006, s. 307). S. İ. Ojegov'un sözlüğünde de benzer bir anlamda verilmektedir: Entelijansiyadan (Bilim, teknoloji ve kültürün çeşitli alanlarında eğitim ve özel bilgiye sahip zihin emekçileri olan kişi (Ojegov, 1986, s. 216). '*Интеллигент*'in sıfat hali olan '*интеллигентный',* kültürlü anlamına gelen '*культурный*' (kulturnıy) sözcüğü ile eş anlamlıdır (Aleksandrova, 1995, s. 141). Rusçada '*интеллигент*' sözcüğü XIX. Yy ın 70'li yıllarında ortaya çıkmıştır. Sıfatı olan '*интеллигентный*' (intelligentnıy) sözcüğüyle

birlikte Rusça sözlüklerde görülmesi ise 1904 (M. Popov, 152) yılından itibarendir. Yine sıfat biçimi olan '*интеллигентский'* ise 1935 (Uşakov, I, 1214) yılından itibaren görülmeye başlanmıştır. *Интеллигент* sözcüğü Latince i*ntellegens* (узнаю, воспринимаю, мыслю: öğreniyorum, algılıyorum, düşünüyorum) sözcüğünden gelmektedir. Rusçaya ve diğer Slav dillerine Fransızca sıfat biçimi olan '*intelligent'* ve aynı şekilde Almanca '*intelligent*' sözcükleri aracılığıyla geçmiş olması muhtemeldir (Çyornıh, 1999, Tom I: 351). Bu bağlamda, İngilizce *'intelligent'* sözcüğü, Rusça '*интеллигент'* ile değil, *akıl, zihin, us (*ум, разум) anlamına gelen '*интеллект'* (intellekt) ile bağlantılıdır (Ojegov, 1986, s. 216). Kişinin zeki olması aynı zamanda görgülü, kültürlü olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim Rusça eş anlamlılar sözlüğünde de *интеллект* sözcüğü için akıl anlamına gelen *'ум'* kullanılmıştır (Aleksandrova, 1995, s. 141).

Türkçede '*entelektüel' biçiminde kullanılan* sözcük sıfat olarak 'aydın' ve yine sıfat olarak 'fikir sorunlarıyla ilgili' biçiminde açıklanmaktadır:

> Kurulda Namık Kemal ve Ziya Bey (Paşa) gibi önde gelen entelektüeller ve siyaset yazarları da vardır"- Y. Hakan Erdem; Entelektüel bir çalışma. Kelime isim olarak ise Fransızcadan geçen '*intelijans'* biçiminde verilmektedir: Aydın, seçkin kimse: "O zaman anladım ki sayıları zaten az olan intelijanstan korkuyorlardı. Haldun Taner (TDK).

İngilizce '*paragraph'* sözcüğü, metnin bir bölümü anlamına gelmekte ve her zaman yeni satırla başlamaktadır (Renkliyıldırım, 1995, s.734). Rusçadaki anlamı ise bir bölüme ait metnin alt bölümü olup *§* işaretiyle gösterilmektedir (Ojegov, 1986, s. 216). Bu bakımdan, Rusçada anlamsal değil biçimsel bir özelliğe sahiptir (Semyonov, 2003, s. 6). Rusçaya Fransızcadan geçen sözcüğün Latincesi '*paragraphe'*, Yunancası ise '*para'* (yan, yakın, dış) ve '*graphein'* (yazmak) bileşenlerinden oluşan '*paragraphos*'tur. Buradan yola çıkarak sözcüğün Rusça karşılığının '*параграф*' (paragraf) değil, '*абзац'* (abzats) olduğu anlaşılmaktadır. Rusçaya 1860'lı yıllarda Almancadan (*abzatz*) geçmiş olup metindeki girintiyi veya iki girinti arasındaki metni ifade etmektedir (Krılov, 2005, s. 9, 273). Rusça karşılığı olarak, el yazması geleneğinde her paragrafın güzel, süslü ve kırmızı renkte bir harfle başlamasıyla ilgili olduğu bilinen '*красная строка'* (krasnaya stroka) ifadesi de geçmektedir. "*Красная строка*, ilk anlamıyla (girinti), abzats sözcüğüyle eş anlamlıdır" (Rozental ve Telenkova, 1985, s. 9, 104). Bundan dolayı, araştırmacı Rıjankova (2020, s. 325)'nın da çalışmasında savunduğu gibi bu ifadenin sadece 'satır başı' anlamında kullanılmasının daha yerinde olacağı söylenebilir.

Türkçede kullanılan '*paragraf'* sözcüğü ise Fransızcadan geçmiş olup Türk Dil Kurumunun çevirim içi sözlüğünde şöyle açıklanmaktadır:

> 1.Düzyazıların kendi içinde satır başlarıyla ayrıldıkları bölümler: "Aynı paragraf başları, aynı satır aralıkları, eminim yazıldıkları daktilo bile aynıdır."-Ahmet Ümit. 2. Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri; fıkra. 3. Çengel işareti (§). 4. (Mecaz) Bir konuşmada, yazıda veya kitapta konunun ana parçalarından her biri: "Söylemiş olduklarının hiç olmazsa son paragrafında gerçek payının yüksek olduğuna inanıyoruz."-Selçuk Erez (TDK).

İngilizce '*principal'* sıfat olarak ana, asıl, temel, en önemlisi; isim olarak müdür anlamlarına gelmektedir (Renkliyıldırım, 1995: 803). Esas, temel anlamındaki Rusça karşılığı '*главный' (glavnıy), 'основной' (osnovnoy)* sözcükleridir (Ojegov, 1986, s. 515). Müdür anlamındaki Rusça karşılığı ise '*принципал'* (printsipal) sözcüğüdür (Aleksandrova, 1995, s. 340). Bu nedenle Rusçaya 'prensip' olarak çevrilmemelidir. Rusçaya prensip, ilke, kural (*принцип*) olarak çevrilebilecek İngilizce sözcük '*principle'* sözcüğüdür: *Principle: принцип; principal: принципал* (Müller, 2013, s.653). Türkçede *'prensip'* (Fransızca *principe*) olarak yer alan sözcük '*ilke'* anlamına gelmektedir: "Bunlar için esaslı bir prensip kararı alınmalıdır."-Memduh Şevket Esendal (TDK).

'Replica' sözcüğü, bir şeyin örneği, sureti, kopyası anlamında kullanılmaktadır: *"…a plaster replica of the Venus di Milo"* (Milo Venüs'ün alçıdan yapılmış bir kopyası) (Renkliyıldırım, 1995, s. 866). Sözcüğün bu anlamdaki Rusça karşılığı '*дубликат'* (dublikat), *'копия'* (kopiya)'dır. Rusçadaki '*реплика'* (replika) sözcüğü ise daha çok bir şeyin sahtesi (*подделка*) anlamında negatif biçimde kullanılmaktadır.

Bununla ilgili bir saat mağazasının çevrimiçi sitesinde yapılan açıklama, '*replika'* sözcüğünün Rusça kullanımının çok daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır:

> Оригинал или реплика: что выбрать, как отличить?: […] Дубликат является не просто абсолютной копией оригинальных часов: внешний вид, внутреннее устройство механизма часов. Он еще и производится при определенных условиях. Дубликат швейцарских часов возможно изготовить только в индивидуальном порядке после того, как заказчик предоставить часовщику оригинальное изделие. К таким услугам обычно прибегают состоятельные люди или коллекционеры, которые хотят по определенным причинам создать копию своих часов (страховка от кражи, утери или порчи). Изготавливают дубликаты исключительно швейцарские специалисты, работающие с известными часовыми фирмами. Стоимость дубликатов практически не отличается от стоимости оригинала, поскольку используются оригинальные комплектующие, а созданные часы будут один в один как часы заказчика.
>
> Что же касается реплики, то такие часы имеют полное функциональное и внешнее сходство с оригинальной моделью часов, но вот механизм внутри заменяют на более дешевый. […] Стоимость реплик значительно ниже оригинала (Swiss time Exclusive, 2025)

Burada '*дубликат*' (dublikat) ve '*реплика*' (replika) farkı, ünlü İsviçre saatleri örneğinde anlatılmaktadır. Buna göre '*dublikat*', genellikle varlıklı kişiler ya da koleksiyoncuların, hırsızlık, kayıp veya hasara karşı saatlerinin orijinal bir kopyasını yaptırmaları durumunda kullanılan bir sözcük olarak tanımlanmaktadır. Bu, basit bir kopya olmayıp, ünlü saat şirketleriyle çalışan İsviçreli uzmanlar tarafından yapılmakta ve yapımında orijinal parçalar kullanılmaktadır. Bu nedenle fiyatı da yüksektir. '*Replika*'da ise saatin orijinaliyle görünüş ve işleyiş bakımından tam bir benzerlik vardır fakat iç mekanizması ve parçaları ucuzu ile değiştirilmiştir. Bu nedenle fiyatı çok daha uygundur. Buna ek olarak Rusça '*replika*' sözcüğünün bu anlamının dışında, Rusça sözlükler (Ojegov, 1986, s. 589 ve Krısin, 2006, s. 669)'de verilen itiraz sözü, yazısı; sahne diyaloğu anlamlarını da parantez içinde hatırlatmak gereklidir. Sözcüğün Türkçe kullanımına bakıldığında ise Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre, İngilizceden (replica) alınmış olup bir sanat eserinin birebir kopyası anlamındadır. Ancak bu açıklamanın dışında, sözcüğün gündelik hayattaki kullanımına bakıldığında özellikle pahalı marka çantalar için birebir kopyası biçiminde nötr ya da negatif anlamlara sahip olabilmektedir.

4. BULGULAR VE SONUÇ

Çalışmada örnek olarak ele alınan İngilizce-Rusça sahte eşdeğerler, araştırmacı K. H. Gottlieb'in, sözlüğünde verilen sınıflandırmaya göre incelendiğinde aşağıdaki tabloya ulaşılmaktadır.

Tablo 1: *İngilizce sözcükler, Rusça sahte eşdeğerler, gerçek eşdeğerler ve Gottlieb'in sınıflandırmasındaki yerleri.*

İngilizce Örnek Sözcükler	Rusça Sahte Eşdeğerler	Rusça Gerçek Eşdeğerler	Gottlieb'in Sınıflandırmasına Göre Kodlanması
actual	актуальный	фактически,существующий, действительный, подлинный	1-4
biscuit	бисквит	Печенье	2
compositor	композитор	Наборщик	1
data	дата	данные	1
fabric	фабрика	ткань	1
intelligent	интеллигент	разумный, умный, рассудительный	1
paragraph	параграф	абзац	1
principal	принципал	главный, основной	1-4
replica	реплика	дубликат	3

Bu sözcükler için iki dildeki (İngilizce- Rusça) anlamların örtüşmemesi (semantik) ve Rusçaya geçtikten sonra leksik birimin anlamının değişmesinden kaynaklanan bir tutarsızlık durumu olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle *replica* (репли*к*а) sözcüğü için ise metin bağlamında stilistik tonlar yönünden farklılık gösterebileceği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, bu tür sözcüklerin çevirisinde bağlamın oldukça önemli olduğu sonucu çıkmaktadır. Tablodaki İngilizce sözcüklerin, harfi harfine Rusçaya çevrilerinin, her iki dilde yazılış ve söyleniş bakımından birbirine benzediği, bununla birlikte farklı anlamlara sahip oldukları için tam yalancı eşdeğer oldukları sonucu çıkmaktadır. Bunlardan *(actual/ актуальный ve principal/ принципал* sözcükleri, yine her iki dilde başka anlamlara da sahip olmaları nedeniyle bunlar için kısmi sahte eşdeğerler tanımı yapılabilir. Bu sözcükler çerçevesinde değerlendirildiğinde, en fazla hataya neden olabilecek sahte eşdeğerliklerden birinin, anlam değişmesi, yan anlam vb. bakımından sözcük düzeyinde görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Hedef dildeki karşılığı, o dilin ses ve biçimbirim yapısına göre ödünçleme yöntemi ile oluşturulan eşdeğerliklerde, hata sayısı artış gösterebilmektedir. Bu hata, çoğunlukla biçimsel olarak dillerarası ortak bir sözcüğün, ödünç alındığı dile bağlı olarak ortaya çıkmakta ve değişmektedir.

Çeviride sahte eşdeğerlik, bu çalışmadaki İngilizce-Rusça çeviri örneğinde olduğu gibi bir dil çiftindeki ilişkili sözcüklerin, belirli kriterlere bağlı olarak yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak hem sözlü hem yazılı çevirinin gerçek bir sorunu haline gelmektedir. Yerli ve yabancı literatürde bu sorun için farklı yaklaşımlar hatta farklı adlandırmalar bulunmaktadır; ancak bütün araştırmacıların birleştiği noktalardan biri, bu sahte eşdeğerlerin, dillerin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve anlamın doğru aktarılmasında bağlamın çok önemli bir rol oynadığıdır. Bir diğer nokta ise sahte eşdeğerliğin, yabancı dil öğretimi de dâhil olmak üzere çeviri ve sözlük çalışmalarında oldukça önemli ve üzerinde durulması gereken bir sorun olduğudur. Bununla birlikte, çeviride tam bir özdeşlikten söz etmek zordur fakat hedef dilin dilsel ve kültürel özelliklerini gözeterek bir eşdeğerlik yaratma çabası oldukça önemlidir. Sahte eşdeğerler sorununun analizinde ve bu sözcüklerin dillerarası tutarsızlıklarının niteliğine göre belirlenmesinde, K. H. Gottlieb'in sınıflandırmasının oldukça kapsamlı olduğu sonucuna ulaşılmakla birlikte, bunun dört tip yerine üç tipe indirgenebileceği, böylelikle bu karmaşık sorunun çözümü için daha anlaşılır bir yol oluşturulacağı, gerekli durumlarda bu tiplerin alt gruplara ayrılabileceği yargısına varılmaktadır:

1. İki dilde tamamen farklı nesne ve kavramları karşılayan sözcükler.

2. İki dilde eşdeğer olan fakat çeviride, sadece belirli durumlarda örtüşen ya da aralarında anlam bakımından nüanslar bulunan sözcükler.

3. İki dilde aynı anlamda olup kullanımlarında farklı üslup tonlarına sahip sözcükler.

Burada hatırlatılması gereken bir diğer nokta çevirmenin, biçemsel eşdeğerliği de dikkate alarak yazarın üslubunu göz ardı etmemesi gerektiğidir.

Beyan ve Açıklamalar

1. Bu çalışmanın yazar/ları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedirler.

2. Yazar/lar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

Akulenko, V. V. (1972). *Voprosı internatsionalizatsii slovarnogo sostava yazıka* (pp. 136–153). Har'k. Un-ta.

Akulenko, V. V. (1969). *Anglo-russkiy i russko-angliyskiy slovar' "lojnıh druzey perevodçika"* (pp. 371–384). Sovetskaya entsiklopediya.

Aksan, D. (2017). *Anlambilim, anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aleksandrova, Z. E. (1995). *Slovar' sinonimov russkogo yazıka*. Russkiy yazık.

Budagov, R., A. (1971). *Neskolko zameçaniy o lojnıh druzyah perevodçika*, Masterstvo perevoda, Sbornik vosmoy, (Red. A. Gatov), Sovetskiy pisatel, ss. 362-368.

Çyornıh, P. Ya. (1999). *İstoriko-etimologiçeskiy slovar' sovremennogo russkogo yazıka*, Tom I, Izdatels'stvo 'Russkiy yazık', Moskva.

Çyornıh, P. Ya. (1999). *Istoriko-etimologiçeskiy slovar' sovremennogo russkogo yazıka*, Tom II, Izdatels'stvo 'Russkiy yazık', Moskva.

Demirezen, M. (1993). Çeviride eşdeğerlik sorunu. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 221-230.

Haugen, E. (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language*, 26, 210-331. http://dx.doi.org/10.2307/410058

Gvozdev, A. N. (1965). *Oçerki po stilistike russkogo yazıka*. İzdatelstvo "Prosveşçenie

Gottlieb, K. H. M. (1985). *Slovar lojnıh druzey perevodçika*, Russkiy yazık.

Güçlü, İ. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Nika Yayınevi.

Jukova, İ. N., Lebed'ko, M. G., Proşina, Z. G., & Yuzefoviç, N. G. (2013). *Slovar' terminov mejkul'turnoy kommunikatsii*. Filinta/Nauka.

Karaağaç, G. (2005). *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Krat, M. V. (2023). Lojnıe druzya perevodçika v finansovo-ekonomiçeskom leksikone (na materiale angliyskogo i russkogo yazıkov). *Filologiya i çelovek, (4)*.

Krılov, G. A. (2005). *Etimologiçeskiy slovar russkogo yazıka*, Poligrafuslugi.

Krısin, L. P. (2006) *Tolkovıy slovar inoyazıçnıh slov*, Eksmo.

Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel Araştırmalarda Analiz*, Bağlam Yayıncılık.

Mişima, Y. (2023). *Satılık Hayat,* (D. Ç. Güven, Çev.). Can Yayınları.

Müller, V. K. (2013). *Polnıy anglo-russkiy russko-angliyskiy slovar*, Eksmo.

Nicholls, D. 2006. False Friends between Spanish and English, *MED Magazine*, Issue 36, https://macmillandictionaries.com/MED-Magazine/March2006/36-Spanish-English-false-friends.htm, (Erişim Tarihi: 17.04.2025).

Nelyubin, L. L. (2003). *Tolkovıy perevodovedçeskiy slovar*. Flinta; Nauka.

Ojegov, S. İ. (1986). *Slovar russkogo yazıka*, Russkiy yazık.

Renkliyıldırım, Ö. (1995). *Collins Cobuild Essential Dictionary*, Metro.

Retsker, Ya., İ. (1982). *Posobie po perevodu angliyskogo yazık ana russkiy yazık*, Prosveşçeniye.

Retsker, Ya. I. (1974). *Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika*. Mejdunarodnye otnosheniya.

Rozental, D. E., & Telenkova, M. A. (1985). *Slovar'-spravoçnik lingvisticheskikh terminov*. Prosveshchenie.

Rıjankova, A. S. (2020). Terminologicheskiy analiz opredeleniya "Krasnaya stroka". *Epokhi nauki, (24)*.

Seliverstova, L. N., & Seliverstov, I. M. (2022). Translatologicheskie osobennosti lozhnykh druzei perevodchika (na materiale mediadiskursa). *Vestnik Taganrogskogo instituta upravleniya i ekonomiki, (2)*.

Semyonov, A. V. (2003). *Etimologicheskiy slovar russkogo yazyka*. Yunves.

Sudakova, O. V. (2009). Lojnıye druzya perevodçika, *Almanah sovremennoy nauki i obrazovaniya*, 8, (27), Çast I).

Shakespeare, W. (2008). *Hamlet* (S. Eyüboğlu, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2025). *Güncel Türkçe Sözlük*. https://sozluk.gov.tr/

Tepeli, Y. (2006). Ölçünlü Türkiye Türkçesinde Eş Biçimli Biçimbirimlerinden/Yapılardan "Ar" (ar/er), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt VIII/ Sayı 1

Uşakov, D. N. (1935). *Tolkovıy slovar russkogo yazıka*, Tom I, OGİZ.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual.

Violina, M. I. (2016). K voprosu ob opredelenii i sistematizatsii lozhnykh druzei perevodchika. *Nauka i obrazovanie segodnya, (6)(7)*. https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-opredelenii-i-sistematizatsii-lozhnyh-druzey-perevodchika

Vişnyakova, O. V. (1984). *Slovar paronimov russkogo yazıka*, Russkiy yazık.

Yahno, T. V., & Kosaçeva, N. A. (2021). Lojnye druzya perevodchika v sfere nauki i tekhniki [False friends in science and engineering]. *Molodaya nauka Sibiri: elektronnyy nauchnyy zhurnal, (1)*.

Zilberman, L. İ. (1982). *Strukturno-semantiçeskiy analiz teksta*, Nauka.

PRO BEAUTY SPACE, (13 Ocak 2025), https://dzen.ru/a/Z4UcwXD4ny87bfMW

Swiss time Exclusive, (2025). *https://swisstime-exclusive.kg/original-ili-replika-chto-vybrat-kak-otlichit/*

Alzheimer's Disease and Dementia. (2024). About Alzheimer's. Alzheimer's Disease and Dementia. CDC.

Rambler/novosti, (2025). https://news.rambler.ru/

SberBank, (2025). https://www.sberbank.ru/ru/quotes/currencies